

ANALIZA UDŽBENIKA PRIRODE I DRUŠTVA U ŠKOLAMA TALIJANSKE MANJINE

*Mr. sc. Snježana Nevia Močinić
Visoka učiteljska škola, Pula*

S a ž e t a k

U osnovnim školama za talijansku manjinu problematika raspoloživih udžbenika Prirode i društva uvijek je aktualna. Posebno dolazi do izražaja uslijed stečene mogućnosti izbora između više usporednih udžbenika u hrvatskim školama. Prijevodi udžbenika Prirode i društva na talijanski jezik uvijek kasne, ponekad sadrže loše prevedene pojmove, a vrlo česti su kalkovi hrvatskih izraza čime ne doprinose pravilnom formiranju verbalnog izražavanja učenika na talijanskom jeziku. Analizirani udžbenici, također, sadrže vrlo malo demokratski orijentiranih tema neophodnih u razvijanju fleksibilne ličnosti, spremne na razumijevanje i prihvaćanje učenika različitih od sebe.

Ključne riječi: *udžbenik, Priroda i društvo, usporedni udžbenici, nastavni sadržaji, prijevodi, kalkovi, demokratske teme*

0. Uvod

Udžbenik je danas još uvijek najviše korišteno nastavno sredstvo pomoću kojeg učenici stječu znanja i umijeća. U suvremenoj školi udžbenik se ubraja u malu obrazovnu tehnologiju (Poljak, 1980) pa, iako se smatra kao niža kategorija tehnologije, ne izostavlja se kao medij, naprotiv, ima svoje mjesto u sklopu multimedijских izvora znanja. Kao obvezatan izvor znanja u nastavi i školskom učenju (Bežen, 2002), udžbenik predstavlja temeljnu točku susreta između profesionalne kompetencije nastavnika i učenikovih očekivanja te povlaštenu kanal putem kojeg se ostvaruje nastavna komunikacija. Demokratska škola može ga iskoristiti kao dragocjeno sredstvo u službi fleksibilne organizacije procesa učenja i poučavanja, naravno integriranog i obogaćenog s drugim tekstovima i publikacijama (dječje enciklopedije, časopisi, priručnici, atlasi, rječnici i sl.) te s alternativnim sredstvima i proizvodima informacijske i obrazovne tehnologije.

U zapadnim zemljama, tijekom prošlih desetljeća, bio je predmet diskusija i osporavanja, posebno ako je korišten kao ekskluzivno temeljno uporište organiziranog poučavanja. U njegovu zamjenu sugerirani su udžbenici pripremljeni u suradnji s učenicima tijekom školskog rada u učionici, razne knjige iz školske ili razredne biblioteke, zatim izrada nastavnih listića raspoređenih po obrađenim temama (Pezzetta, 1985, 270), ali do adekvatne zamjene još nije došlo. Sadržaji, struktura, grafička i likovna oprema udžbenika prošla je znatan kvalitativni razvojni put te postaje sve teže izabrati prikladan

udžbenik koji bi bio kulturno i znanstveno vrijedan, metodički dobro strukturiran i prilagođen interesima i sposobnostima učenika i kontekstu u kojem žive.

"Problem udžbenika i udžbeničke politike" u Hrvatskoj se pojavio tek nakon njezinog osamostaljivanja i "duboke socijalne promjene – napuštanja socijalističkog društvenog sustava i uvođenja pluralnog političkog sustava tržišnog gospodarstva" (Bežen, 2002, 415). Prema Beženu na prijelazu iz jednog sistema u drugi iz udžbenika se isključuju određeni sadržaji iz tzv. nacionalnih predmeta (hrvatski jezik, povijest, zemljopis) ili se isti prilagođavaju novonastalim povijesnim okolnostima i političko-filozofskim smjernicama hrvatskog društva. Do 1995. godine nema bitnih promjena u izdavačkoj politici već i dalje traje povlašteni položaj određenih autora i izdavačke kuće Školska knjiga. Od 1995. godine počinje s djelovanjem Odjel za udžbenike, nastavna sredstva i opremu pri Ministarstvu prosvjete i športa, koji objavljuje prve natječaje za autore i izdavače čime je ukinut prijašnji monopol u skladu s načelom kulturnog pluralizma i tržišne konkurencije. Mogućnost odabira između odobrenih usporednih udžbenika postepeno je postala stvarnost, ali ni dan danas nije potpuno prihvaćena kao demokratsko pravo svakog nastavnika. Prema istraživanjima Bežena i Munka (2002, 69), većina nastavnika želi da odabir umjesto njih učini stručni aktiv njihove škole (77% ispitanika), samo 17% to želi učiniti samostalno prema vlastitoj prosudbi o vrijednosti udžbenika, a 6% ispitanika bi to radije povjerilo Ministarstvu prosvjete i športa koje je izbor i činilo u početnoj fazi liberalizacije izdavačke politike. Spomenuti autori takvo izjašnjavanje nastavnika tumače na dva načina: kao veće povjerenje u kompetentnost stručne skupine u odnosu na izbor pojedinca ili kao rezultat vlastite nesigurnosti i nedovoljne kompetentnosti u odabiru udžbenika. Zato isti autori smatraju nužnim "jačati stručne kompetencije, samosvijest, sposobnost i odgovornost učitelja u odabiru izvora znanja za vlastite učenike» te potrebu njihovog "odvikavanja od stava nepovredivosti autoriteta države koji je usađen u prijašnjim centraliziranim sustavima i teško se iskorjenjuje" (Bežen i Munk, 2002, 75). Na osnovu reakcija učenika, učitelji najmjerodavnije mogu ocijeniti valjanost udžbenika i ukazati na njihove prednosti i nedostatke.

Dok su autori udžbenika odgovorni za metodičko oblikovanje sadržaja i opremljenost udžbenika, izdavači za njihovu uporabnu kvalitetu, sadržaji relevantnih znanja propisani su nastavnim programom kojeg donosi nadležno Ministarstvo. Pošto svi udžbenici u Hrvatskoj "moraju biti pisani po istim programima ... i kako se u školama mogu koristiti samo oni udžbenici koje odobri Ministarstvo, piscima udžbenika je ostavljeno malo slobode za iznošenje vlastitih stajališta" (Baranović, 2000, 38). To znači da je centralizirani nastavni program, a time i udžbenici koji o njemu ovise, značajan instrument putem kojeg se osigurava transfer društveno poželjnih znanja, vrijednosti i obrazaca ponašanja na mlade generacije. Naime, u nas je sustav odgoja i obrazovanja "primarno centralistički, s malo ovlasti danih lokalnim vlastima, školama i učiteljima" (Ledić, 1999, 102). U takvim uvjetima udžbenik i društveno-ekonomski sistem su međusobno čvrsto povezani, udžbenik nije neutralan, tj. usmjeren usvajanju univerzalnih vrijednosti i "razvoju svih bitnih čovjekovih moći", već je usmjeren "na interiorizaciju parcijalnih društvenopozitivnih vrijednosti, činjenica ili normi društvenoga života, pri čemu se polazi od konkretnih interesa onoga tko inicira i organizira odgojni čin, a zanemaruje ili samo prividno zastupa interes odgajanika" (Rafajac, 1991, 97).

Osim centraliziranog sustava odgoja i obrazovanja, na udžbeničku su politiku u Hrvatskoj utjecale i tranzicijske političke promjene uslijed prijelaza iz socijalističkog u neokapitalistički sistem. U povijesnim okolnostima stvaranja nove etničko–nacionalne države, putem udžbenika revitalizirane su tradicionalne vrijednosti kao što su isticanje domoljublja i rodoljublja, poštivanje običaja, život u skladu s vjerom, umjesto da se potencira ostvarivanje liberalnog demokratskog razvoja društva (Ledić, 1999; 104; Baranović, 2000, 30). Prema istraživanjima prethodno spomenutih autorica (Ledić, 1999, Baranović, 1999, 2000), u čitankama i udžbenicima povijesti nova nacionalna ideologija samo je zamijenila staru, socijalističku. Obje autorice ne sumnjaju da se radi samo o prijelaznoj fazi kojoj slijedi povećanje emancipatorske funkcije škole a time i udžbenika te jačanje modernih demokratskih vrijednosti kao što su sloboda i pravda, tolerancija, jednakost, kulturni pluralizam, interkulturalizam, vladavina prava, itd.

1.1. Složenost problematike udžbenika

U Hrvatskoj je pitanje školskih udžbenika regulirano *Zakonom o udžbenicima za osnovnu i srednju školu* (Narodne novine, br. 117/2001). Zakon sadrži odredbe o najvažnijim pitanjima službene udžbeničke politike te proizvodnje i odobravanja udžbenika. Međutim, fenomenologija udžbenika i udžbenička problematika složenija je od raznih zakonskih regulativa. Na nju utječu mnogobrojni činitelji čije djelovanje možemo pratiti od nastanka udžbenika do primjene u nastavi. U fazi koncipiranja i priređivanja udžbenika bitnu ulogu imaju:

- propisi nadležnog Ministarstva i okvirni nastavni programi koji usmjeravaju djelatnost nakladnika, autora i učitelja;
- nakladnici, čije djelovanje ovisi o državnim propisima, tržišnim zahtjevima i unosnosti posla;
- autori i njihova kompetentnost u matičnoj znanosti, didaktičko–metodičkoj obradi sadržaja i metodičkom opremanju udžbenika te sposobnost poštivanja pedagoško–psiholoških načela oblikovanja udžbenika.

U fazi izbora udžbenika, odlučujuću ulogu imaju učitelji, čiji odabir bi se trebao temeljiti na suvremenosti udžbeničkog sadržaja, na kvaliteti njegove didaktičko–metodičke obrade, na prilagođenosti udžbenika sposobnostima učenika, na atraktivnosti metodičkog instrumentarija i na ocjeni tehničke kakvoće udžbenika. Na učiteljevu odluku mogu utjecati i drugi faktori, ne baš profesionalnog karaktera, poput laskavih obećanja izdavačke propagande, osobni konformizam, nekritičko prihvaćanje tuđe odluke, autoritet prosvjetnog savjetnika, povjerenje u nepovredivost autoriteta države i dr. (Pezzetta, 1985; Bežen i Munk, 2002).

U fazi primjene udžbenika u nastavi konačni sud o udžbeniku daju učitelj i učenik. Učitelj provjerava da li udžbenik sadrži kvalitetne zamisli o organizaciji nastave, da li na zanimljiv način prikazuje znanje koje vrijedi prenositi, jesu li naglašeni glavni pojmovi, je li uključen priručnik za učitelje, da li sadrži podatke o nastavnim resursima i sl.

Učenici očekuju aktualne, čitke i lako razumljive sadržaje, privlačan opći izgled, zanimljivu likovno–grafičku opremu. Dakle, najvažniji u određivanju udžbeničkog standarda i uspješnosti njegova prihvatanja trebali bi biti učitelj i potrebe nastavnog procesa te učenik i njegove sposobnosti.

1.2. Udžbenici u školama za talijansku manjinu

U školama za talijansku manjinu problem udžbenika i čitave tiskane obrazovne tehnologije mnogo je izraženiji nego u školama većine. Knjige za te škole nabavljaju se iz više izvora:

- a. prijevodi udžbenika namijenjenih hrvatskim školama,
- b. nabava udžbenika iz matične države,
- c. originalni autorski udžbenici za škole s talijanskim nastavnim jezikom.

Svi udžbenici podliježu recenziji i odobrenju stručnog tima Ministarstva prosvjete i športa s razlikom što prijevodi s hrvatskog mogu direktno ući u uporabu jer su prethodno već bili odobreni. Za obavljanje poslova recenzije, a pogotovo prevođenja i pisanja udžbenika potrebno je mnogo vremena tako da se knjige za manjinske škole ne objavljuju nikad istovremeno s udžbenicima za većinske škole. Ponekad između ulaska u upotrebu nekog udžbenika u većinskim i manjinskim školama prođe nekoliko godina. Posljedica može biti neupotrebljivost udžbenika kad je konačno spreman za upotrebu u nastavi jer nije više aktualan. Niska naklada, oskudna financijska sredstva, mali broj prevoditelja te poteškoće u pronalaženju autora kompetentnih u matičnoj znanosti, u didaktičkom prijenosu i metodičkom oblikovanju sadržaja, čine objavljivanje udžbenika za manjinske škole nerentabilnim, neatraktivnim i loše plaćenim poslom. Nedostatak domaćih udžbenika te želja da ne zaostanu u pruženoj mogućnosti slobodnog izbora udžbenika između više usporednih, prisiljava nastavnike manjinskih škola da se okrenu knjižarskom tržištu Italije. To je većim dijelom ostvarivo za nastavu materinskog jezika i književnosti, dok je za ostale predmete vrlo teško naći odgovarajući udžbenik jer su nastavni programi u dvjema državama različiti. Udžbenici iz Italije naručuju se i uvoze na osnovu prioritarnih potreba izraženih u školama, posredstvom Talijanske Unije i Narodnog Sveučilišta iz Trsta. Troškovi nabave tih udžbenika idu na teret matične države Italije. S obzirom da su cijene udžbenika visoke, a sredstva ograničena, škole su pozvane da koriste iste udžbenike barem tijekom tri godine. Naizmjenična upotreba specifičnih izdanja za manjinu i udžbenika iz Italije ima veliku prednost jer pruža veći izbor organizacije nastavnog sata, inovativne elemente u pratećem metodičkom instrumentariju, češću mogućnost zamjene korištenog udžbenika novim, uz istovremenu mogućnost obrade predviđenog nastavnog programa. Upotreba udžbenika iz Italije je svakako pozitivno rješenje, ali ne može biti definitivno. Talijanski autori ne pišu udžbenike po hrvatskom nastavnom programu i ne mogu uzeti u obzir potrebe učenika i učitelja pogotovo ne posebnosti manjinske kulture.

2. Cilj istraživanja

Ova kronična problematika koja prati udžbeničku politiku manjinskih škola nije predmet našeg istraživanja iako na njega utječe.

Cilj našeg istraživanja je utvrditi prisutnost sadržaja o modernim demokratskim odnosno tradicionalnim vrijednostima u udžbenicima Prirode i društva za niže razrede osnovne škole talijanske manjine.

Kao što smo napomenuli tradicionalni se sadržaji u suvremenom svijetu smatraju konzervativnim jer njeguju vrijednosti (rodoljublje, domoljublje, poštivanje tradicija i običaja i sl.) koje nisu u skladu s zahtjevima suvremenog društva. Međutim, prema mišljenju većine konzultiranih autora literature iz tog područja (Skledar, 1991; Grbić, 1994; A. Smith, 1998; Massey i Jess, 2001; i drugi) baš su ti sadržaji veoma važni u formiranju nacionalne svijesti i osjećaja pripadnosti svom narodu.

2.1. Metodologija analize sadržaja udžbenika Prirode i društva

Istraživanje o udžbenicima provedeno je kvantitativnom i kvalitativnom *analizom sadržaja* (Mužić, 1986, 199–210; Bailey, 1995, 357–370) udžbenika Prirode i društva. U okviru analize zastupljenosti tradicionalnih odnosno demokratskih sadržaja u udžbenicima Prirode i društva nastojali smo ustanoviti njihovu prisutnost prema bitnim kategorijama za razvoj nacionalne svijesti pripadnika manjine: jezik, kultura, običaji i tradicije, kulturni pejzaž, demokratske, povijesne, religijske i rodoljubne teme. *Jedinice registriranja*, prema navedenim temama, su sljedeće: Kulturni pejzaž, Religijske teme, Običaji i tradicije, Rodoljubne teme, Nacionalna kultura, Povijesne teme i Jezik. Dodali smo kategorije "neutralne teme", u koju ulaze sadržaji koji se ne smatraju nositeljima nacionalnih vrijednosti (npr. živa i neživa priroda, snalaženje učenika u prometu, itd.) i "demokratske teme" jer učenike treba odgajati za poštivanje i razumijevanje svih drugih nacionalnosti. Ukupno ima devet jedinica registriranja.

Metodološke kategorije su analiza sadržaja osnovnih tekstova (od početka do kraja nastavne jedinice) i metodičkog instrumentarija kojim je udžbenik opremljen.

3. Udžbenici Prirode i društva u talijanskim školama

U nastavi Prirode i društva vrlo mali broj učitelja koristi talijanske udžbenike što je vjerojatno posljedica razlike u nastavnim programima Hrvatske i Italije. Naime, nastavni programi Prirode i društva i odgovarajućeg predmeta u Italiji, "*Scienze naturali, storia, geografia e studi sociali*" imaju dodirnih točaka, ali i mnoge razlike, pa u većini slučajeva nije moguće koristiti talijanske udžbenike kao uporište u poučavanju. Najviše ih koriste učitelji u ostvarivanju dijela nastavnog programa Prirode i društva za četvrti razred, posvećenog geografskim i društveno–ekonomskim obilježjima Republike Italije kao posebnog dodatka programu za talijansku manjinu.

Tablica 1: *Broj usporednih udžbenika za hrvatske i talijanske škole*

Nastavni predmet	Razred	*Broj usporednih udžbenika za hrvatske šk.	*Broj udžbenika za talijanske škole u HR
Priroda i društvo	prvi	6	1
Priroda i društvo	drugi	4	1
Priroda i društvo	treći	4	1
Priroda i društvo	četvrti	2	–
UKUPNO:		16	3

*Prema *Katalogu odobrenih udžbenika za osnovnu školu u šk. god. 2006./07.* (www.public.mzos.hr)

Sudeći po podacima iz tablice 1 možemo zaključiti da učitelji i učenici talijanskih manjinskih škola u odnosu na ostale u Hrvatskoj imaju na raspolaganju jedno ili čak nijedno izdanje udžbenika Prirode i društva po pojedinom razredu. U školama manjine izbor udžbenika nije moguć radi vječitog raskoraka između novo objavljenih i prevedenih te odobrenih udžbenika.

Za obradu nastavnog programa, uz službeni udžbenik, učitelji se pokušavaju snaći samostalnim prevođenjem drugih usporednih hrvatskih izdanja udžbenika Prirode i društva. Teško da su u tome jako uspješni s obzirom da čak u stručno prevedenim izdanjima udžbenika dolazi do neoprostivih pogrešaka koje ćemo uostalom analizirati. Posljedice takvih prijevoda na usvajanje ispravnog materinskog jezika učenika, ostaju otvoreno pitanje.

Učitelji se snalaze i na druge načine. Ukoliko sadržaji korespondiraju, koriste talijanske udžbenike koji su privlačniji, obiluju fotografijama, zanimljivim i upečatljivim ilustracijama i tekstovima koji potiču na samostalno istraživanje i aktivno sudjelovanje u rješavanju predloženih zadataka. Ukoliko nijedan udžbenik ne pruža pravu potporu za obradu određene nastavne teme, učitelji se obraćaju drugim izvorima znanja kao što su dječji časopisi i enciklopedije, dnevne novine, razne tematske knjige i priručnici, audio i videozapisi, pri čemu dolazi do izražaja njihova poduzetnost, kreativnost i inventivnost. Za ovakvu opciju, u razgovoru s učiteljima, izjasnilo se malo njih jer, osim stvaralačkog pristupa, samostalna izrada didaktičkog materijala zahtijeva ulaganje dodatnog napora i vremena, uz nemale redovne obveze učitelja.

4. Analiza sadržaja udžbenika Prirode i društva

Sudeći po podacima (Vidi: Tablica 2) u udžbenicima za prvi razred¹ ima najviše neutralnih tema (79% – 72%), tj. osnovnih tekstova koji nisu nacionalno orijentirani. Religijske teme zastupljene su u tri i dva teksta (8% – 4%), kulturni pejzaž u tri i dva teksta (8% – 9%), običaji i tradicije u jednom i četiri teksta (2,5% – 9%) i rodoljubne teme u jednom tekstu po svakom udžbeniku (2,5% – 2%). Povijesne teme i teme o nacionalnoj kulturi nisu zastupljene u ovim udžbenicima što je u skladu s učeničkim uzrastom i važećim nastavnim programom. U udžbeniku *Questo è il mio mondo 1*, tradicionalni sklop vrijednosti (rodoljublje, domoljublje, obitelj, vjera) nije jako izražen, ali je zato usko usmjeren. Domovinu predstavljaju njezini simboli: grb i zastava, uz dodatak zemljopisne karte odnosno himne, što je za učenike ovog uzrasta neprimjereno i apstraktno. Spomenuti običaji i tradicije predstavljaju samo određene krajeve Hrvatske. Katolički blagdani, Božić i Uskrs ne slave se u svim krajevima na isti način, a te kulturne različitosti kao i prisutnost drugih vjeroispovijesti i njihovih svetkovina ne bi se smjele zanemariti. U udžbeniku *Il nostro mondo 1*, u skladu s izmjenama u okvirnom nastavnim programu, nastalim nakon objavljivanja prvog udžbenika, vidi se određeni pomak u cilju odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratski građanski odgoj. Demokratske teme obrađene su u dva teksta (4%) od kojih se jedan odnosi na različite vjere i odgovarajuća mjesta bogoslužja, a drugi na kulturno međusobno odnošenje.

Tablica 2: *Zastupljenost kategorija u udžbenicima Prirode i društva za prvi razred*

Teme \ Udžbenik	Questo è il mio mondo 1		Il nostro mondo 1	
	frekvencija	%	frekvencija	%
Neutralne teme	30	79	33	72
Religijske teme	3	8	2	4
Kulturni pejzaž	3	8	4	9
Običaji i tradicije	1	2,5	4	9
Rodoljubne teme	1	2,5	1	2
Nacionalna kultura	–	–	–	–
Povijesne teme	–	–	–	–
Demokratske teme	–	–	2	4
Jezik	–	–	–	–
Ukupno osnovnih tekstova	38	100	46	100

¹ Prevedeni udžbenici za prvi razred jesu: Vrgoč, D., Strugar, V., Budinski, V., Čudina-Obradović, M. (1997), *Questo è il mio mondo 1*; De Zan, I., (2005), *Il nostro mondo 1*. Za upotrebu u šk. god. 2006./07. odobreno je samo novije izdanje.

Na osnovu dobivenih podataka (Tablica 3) u udžbenicima za drugi razred² također ima najviše neutralnih tema (72% – 67%), tj. osnovnih tekstova koji nisu nacionalno orijentirani. Religijske su teme zastupljene u tri i dva teksta (7% – 4%), kulturni pejzaž je zastupljen podjednako, u sedam tekstova (15%), običaji i tradicije u jedan i četiri teksta (2% – 8%) te rodoljubne teme s jednim tekstom u svakom udžbeniku (2%). Povijesne teme nisu zastupljene u ovim udžbenicima što je u skladu s učeničkim uzrastom i važećim nastavnim programom. U udžbeniku *Questo è il mio mondo 2* nacionalna kultura samo je dotaknuta pri spominjanju kulturnih institucija te ovisi o učitelju koje će konkretne ustanove predstaviti učenicima. U istom udžbeniku, kao u onom istih autora za prvi razred, domovina se predstavlja korištenjem njezinih simbola: grbom i zastavom te zemljopisnom kartom i himnom, što je i za učenike drugog razreda neprimjereno i apstraktno. Običaji i tradicije tretiraju se više u udžbeniku *Il nostro mondo 2* (2% – 8%), a odnose se samo na određene krajeve Hrvatske te spominju isključivo katoličke blagdane. Ukoliko se poštuju upute nastavnog programa, u prvom i drugom razredu neke teme pružaju mogućnost obrade prilagođene na specifičan kontekst u kojem učenici žive te ovisi o učitelju kako će pristupiti sadržaju i obraditi ga. To su npr. teme o školi, o obitelji i svojti, o rodnom kraju i njegovim geografsko-ekonomskim karakteristikama, običajima i tradicijama. Učitelj, dakle, može zamjeniti sadržaj iz udžbenika drugim, prikladnijim sredini u kojoj radi.

Tablica 3: Zastupljenost kategorija u udžbenicima *Prirode i društva* za drugi razred

Udžbenik Teme	Questo è il mio mondo 2		Il nostro mondo 2	
	frekvencija	%	frekvencija	%
Neutralne teme	33	72	32	67
Religijske teme	3	7	2	4
Kulturni pejzaž	7	15	7	15
Običaji i tradicije	1	2	4	8
Rodoljubne teme	1	2	1	2
Nacionalna kultura	1	2	–	–
Povijesne teme	–	–	–	–
Demokratske teme	–	–	2	4
Jezik	–	–	–	–
Ukupno osnovnih tekstova	46	100	48	100

Demokratske teme, od presudne važnosti za uzajamno prihvaćanje i razumijevanje, kulturnu razmjenu i dijalektičku integraciju brojnih nacionalnih zajednica koje žive na Istarsko–kvarnerskom području, vrlo su malo zastupljene. Zanimljivo je, u tom smislu,

² Prevedeni udžbenici za drugi razred jesu: Vrgoč, D., Strugar, V., Kožić, Lj., (1997), *Questo è il mio mondo 2*; De Zan, I., (2005), *Il nostro mondo 2*. Za upotrebu u šk. god. 2006./07. odobreno je samo novije izdanje.

detalj bijele i crne ruke koje međusobno dijele kruh (slikovni prilog – str. 41) i kratko spominjanje djece drugih religija u tekstovnom prilogu na str. 43 udžbenika *Questo è il mio mondo 2*. Mali pomak u integraciji odgoja i obrazovanja za ljudska prava čine tekstovi o različitim vjerama te o ljudskim fizičkim različitostima u udžbenicima *Il nostro mondo 1* i *2*. Ipak, u analiziranim udžbenicima Prirode i društva za prvi i drugi razred nisu dovoljno zastupljene teme putem kojih bi se mogao ostvariti odgoj za ljudska prava i demokratsko građanstvo. To je razumljivo za udžbenike *Questo è il mio mondo* koji su izdati prema nastavnom programu iz 1995. u kojem to poglavlje nije postojalo. Ono se pojavljuje u nastavnom programu iz 1999. godine i sugerira da se demokratski sadržaji integriraju u sve nastavne predmete. Smatramo da bi ti sadržaji trebali biti zastupljeniji, a mogli bi se ostvarivati konkretnim vježbama o tolerantnom ponašanju u vlastitoj školskoj zajednici i organizacijom susreta učenika različitih rasa, jezika, vjera i kultura kako bi putem direktnog kontakta obogatili svoj kulturni identitet. Poticanje međusobne interakcije i uzajamnog prihvatanja kulturnih različitosti te razumijevanja i solidarnosti već u ranoj dobi efikasno djeluje na usvajanje demokratskih normi neophodnih za život u suvremenom društvu.

Jezik kao kategorija nije zastupljen, međutim prisutan je u prijevodu udžbenika te ga možemo analizirati kao verbalni komunikacijski medij bitan u formiranju jezične kompetencije učenika. U udžbeniku *Questo è il mio mondo 1*, osim par neprevedenih izvornih izraza (Srednje selo, str. 18; Lijepa naša domovino, str. 45), tekstovi su većinom napisani u duhu talijanskog jezika. Iznimka su neki neadekvatni izrazi u okviru suvremenog kolokvijalnog govora koji se u knjizi upotrebljava i blizak je tom dječjem uzrastu (npr. *accudire – obavljati*, str. 9, *celebrare – slaviti*, str. 45).

U prijevodu udžbenika *Il nostro mondo 1* osjeća se prejaka vezanost za izvorni tekst na hrvatskom jeziku što uzrokuje upotrebu neadekvatnih izraza na talijanskom jeziku. Primjerice na slici učionice nije bilo potrebno napisati "il banco di scuola" (školska klupa, str.6), već samo "il banco"; umjesto "manteniamo integri i segnali stradali" moglo se reći "non roviniamo i segnali stradali" (čuvajmo prometne znakove, str. 23); u izrazu "dobbiamo bere liquidi" postiže se komičan smisao jer se savjetuje da "moramo piti tekućinu" (str. 48); umjesto izraza "si contiene l'inquinamento" primjereniji je izraz "si limita l'inquinamento" (smanjuje se onečišćenje, str. 67). Izabrali smo samo najočitije primjere loših prijevoda koje nažalost ni lektori nisu ispravili što nam ukazuje da smo toliko navikli na slične pogreške da nam više ne smetaju ili ih uopće ne primjećujemo.

Prijevod teksta udžbenika *Questo è il mio mondo 2* također većim dijelom poštuje duh talijanskog jezika, ali ima i propusta: npr. "la volpe rabida" umjesto "rabbiosa" (bijesna lisica, str. 20); "orologio a sfere" umjesto "orologio analogico" (sat s kazaljka, str. 29); "festa del dare/regalare" (blagdan darivanja, str. 51). U prijevodu se potkrala i jedna pravopisna greška: "marco" umjesto "marzo" (ožujak, str. 31) te nekoliko sadržajno–pojmovnih neusklađenosti: na str.18 se tvrdi kako se kruh proizvodi iz kukuruza dok se na strani 24 tvrdi da se za to koristi pšenica; na str. 32 stoji da mjesec studeni traje 31 dan, a prosinac 30 dana. Za ovakve propuste nema opravdanja! Tekst udžbenika mora biti besprijekorno ispravan i jezično i pojmovno, kako bi poslužio kao model na kojem djeca mogu učiti pravilno izražavanje i usvajati točne pojmove.

Slične primjedbe možemo navesti i za udžbenik *Il nostro mondo 2*. U uži izbor loše prevedenih izraza uvrstili smo ozbiljnije pogreške: npr. u tekstu na stranici 13 razlikuju se "paesaggio rivierasco" i "paesaggio litoraneo" (obalni odnosno priobalni dio primorskog kraja) iako su "litoraneo" i "rivierasco" pridjevi sličnog značenja. Za priobalni dio postoji termin "entroterra" te nije bilo potrebno izmišljati novi. Umjesto "costa scogliosa" uobičajen je izraz "costa rocciosa" (str. 15); uobičajen izraz za "il nastro del tempo" je "la linea del tempo" (lenta vremena, str. 39); ne koristi se "il carro dei vigili del fuoco" već "il camion dei vigili del fuoco" (vatrogasna kola, str. 67), itd.

Za treći razred postoje dva prevedena udžbenika (sa skoro istim naslovima)³ što na prvi pogled izgleda pozitivno. Međutim, nakon malo dublje analize zaključujemo da se radi o "kloniranom" udžbeniku kako autori Bežen i Munk (2003, 73) nazivaju "isti udžbenik napisan u inačicama s različitim koautorima i različitim nakladnicima". Starije izdanje ima ukupno 60 osnovnih tekstova, a novije 53, od kojih najviše (78% odnosno 74%) ulazi u kategoriju neutralnih tema u odnosu na nacionalnu opredijeljenost autora (vidi: Tablica 4). Ostatak tema ulazi u kategorije "kulturni pejzaž" (12% – 15%) i "povijesne teme" (10% – 11%).

Tablica 4: Zastupljenost tema u udžbenicima *Prirode i društva* za treći i četvrti razred

Udžbenik Teme	Il mio paese nativo – 3.r.		Il mio paese natio – 3.r.		La Croazia, il nostro paese – 4. r.	
	f	%	f	%	f	%
Neutralne teme	47	78	39	74	15	30
Kulturni pejzaž	7	12	8	15	10	20
Povijesne teme	6	10	6	11	15	30
Rodoljubne teme	–	–	–	–	5	10
Religijske teme	–	–	–	–	2	4
Jezik	–	–	–	–	2	4
Nacionalna kultura	–	–	–	–	1	2
Običaji, tradicije	–	–	–	–	–	–
Demokratske teme	–	–	–	–	–	–
Ukupno osnovnih tekstova	60	100	53	100	50	100

Nastavni program za treći razred predviđa sadržaje o kulturnom pejzažu u obradi sljedećih cjelina: "Osnovna obilježja zavičajne regije; Vode u zavičaju, Podneblje i životne zajednice zavičajne regije; Gospodarstvo zavičajne regije; Središte Županije"

³ Radi se o sljedećim udžbenicima: De Zan, Matas, Grdić, Zgombić, (1993.), *Il nostro paese nativo*, Edit, Fiume; Matas, Grdić, Zgombić, (2002.), *Il nostro paese natio*, Edit, Fiume. Razlika u naslovu odnosi se na riječi «nativo» i «natio» koje imaju isto značenje: rodno. Ovi udžbenici nisu odobreni za upotrebu u šk. god. 2006./07.

(Prosvjetni vjesnik, Nastavni plan i program za osnovnu školu, 1999, 114). Oba analizirana udžbenika su općenita u odnosu na ove sadržaje što je i razumljivo pošto su namijenjeni učenicima čitave Hrvatske.

Za potrebe zavičajne nastave, u izdanju Školske knjige, izašao je 1996. godine, udžbenik za zavičajnu nastavu "Istarska županija". Do školske godine 2004./05. taj udžbenik nije preveden te ga učenici ne mogu koristiti. Neke učiteljice se njime služe kao izvorom informacija koje samostalno metodički oblikuju jer je, prema njihovom sudu, udžbenik u sadašnjem obliku pretežak i neprimjeren recepcijskim mogućnostima učenika zbog ogromne količine podataka, složenosti novih pojmova, neprimjerenosti jezika i mnoštva nepoznatih izraza i nazivlja. Dakle, teme koje bi mogle biti orijentirane na manjinske nacionalne sadržaje, uopće nisu zastupljene u udžbenicima za treći razred koji su trenutno na raspolaganju učenicima i učiteljima talijanskih škola.

Povijesni tekstovi pretežno se odnose na orijentaciju u vremenu i usvajanje pojmova desetljeće, stoljeće i tisućljeće. Ovi pojmovi su za devetogodišnjake apstraktni te im se mogu donekle približiti istraživanjem važnih događaja u mjestu u kojem žive u tijeku prošlog stoljeća te u županiji u tijeku jednog tisućljeća. Takva solucija podrazumijeva korištenje drugih izvora informacija uz pomoć odraslih bilo učitelja ili roditelja i otvara mogućnost isticanja događaja važnih za manjinu pored onih za cijelu zajednicu u skladu s nastavnim programom u kojem se kaže: "Da bi se u učenika razvijalo trajno zanimanje za domovinu Hrvatsku, za povijest Hrvata i nacionalnih manjina, njihova dostignuća i prinos izgradnji Republike Hrvatske, potrebno je organizirati posjete muzejima, kulturno-povijesnim spomenicima kako bi na tim i drugim izvorima neposredno doživljavali i učili" (Prosvjetni vjesnik, 1999, 114). Tekstovi o povijesno-kulturnim spomenicima i o ljudima i ratovima više nego povijesnu ulogu imaju funkciju evociranja ratnih strahota kroz koje je Hrvatska prošla u borbi za samostalnost. Zaključujemo da udžbenici Prirode i društva za treći razred ne sadržavaju dovoljno demokratski orijentiranih tema.

Ostaje nam za analizu jezik kao verbalni medij programskih sadržaja Prirode i društva za treći razred. Izdanje tiskano 1993. godine, čiji su autori De Zan, Matas, Grdić, Zgombić, a nakladnik Školska knjiga, Zagreb, preveo je Giacomo Scotti te na talijanskom tiskala izdavačka kuća Edit, Rijeka. Autori "kloniranog" udžbenika su Matas, Grdić, Zgombić, izdavač Profil International, Zagreb, a izašao je iz štampe 1998. godine. Prijevod na talijanski jezik obavila je stručna ekipa nakladnika Edit, a udžbenik je objavljen 2002. godine. Što se tiče prijevoda prijašnji udžbenik je mnogo kvalitetniji. Ima izraza doslovno prevedenih s hrvatskog jezika te zastarjelih termina, ali nema upečatljivih pojmovnih grešaka. Navest ćemo izraze koji su netočni u tom prijevodu: "il dente roditore del tempo" umjesto "le ingiurie del tempo" (zub vremena, str. 52); "frutti boschivi" umjesto "frutti di bosco" (šumski plodovi, str. 28); "castano" umjesto "castagno" (kesten, str. 28); "lista cibaria" umjesto "menù" (jelovnik, str. 87); "speciali sciampi" umjesto "shampoo speciali" (specijalni šamponi, str. 91); "nastro adesivo" umjesto "cerotto" (flaster, str. 92); "impaccare i prodotti" umjesto "confezionare i prodotti" (zapakovati proizvode, str. 98). Radi se o kalkovima koji mogu imati loš utjecaj na formiranje još neizgrađenog dječjeg govornog sustava. Jezično bogatstvo udžbenika su na-

rodne poslovice i izreke na istrovenetskom dijalektu ili na književnom jeziku⁴. Prve četiri grupe poslovice odnose se na godišnja doba, a zadnja na čovjekovo zdravlje. Poslovice mogu upoznati učenike s kulturnom baštinom poljoprivredne sredine rodnog kraja koju sve rjeđe imaju priliku usvojiti u obitelji zbog urbaniziranog načina života a i zanemarivanja narodne kulture. Tumačenjem poslovice moguće je približiti djeci nekađanje uvjete života u ruralnoj sredini i čovjekovu ovisnost o prirodi i vremenskim prilikama.

Paralelni udžbenik, skoro istog naslova "*Il mio paese natio*" sadrži mnogo više nepravilnosti u prijevodu i to ne samo netočno prevedenih izraza, već i posve krivo prevedenih pojmova. Najprije ćemo navesti ozbiljnije pogreške, tj. krivo prevedene pojmove: "il piano dell'aula, il piano della città" umjesto "la pianta dell'aula, la pianta della città" (kat umjesto plan učionice, plan grada, str. 47–52); "I genitori dei nonni e delle nonne sono i nostri trisavoli" umjesto "bisnonni" (pradjedovi, str. 63); "gli uomini ... acidificano la frutta" ("frutta" znači voće pa se prema ovom prijevodu umjesto plodove kiseli voće, str. 71); "pozzanghere" umjesto "pantani, acquitrini" (baruštine, lokve, str. 98); "radici o polloni" umjesto "radici o rizomi" (vrsta korijena umjesto izdanci, str. 74); "pozzo sotterraneo" umjesto "pozzo artesiano" (podzemni zdenac, str. 101); "le città sono sorte su importanti e frequenti crocevia" umjesto "le città ... sono sorte nei punti d'incontro di importanti vie di comunicazione" (gradovi su nastali na sjecištu važnih prometnih puteva, str. 103). Mnogo su brojniji loše prevedeni izrazi i rečenice od kojih navodimo slijedeće: "i termini iscritti nella cornice" umjesto "i termini nel riquadro" (riječi napisane u okviru, str. 6, 67); "la corsia per la bicicletta" umjesto "pista ciclabile" (biciklistička staza, str. 11); "termometro a uso medico" umjesto "termometro clinico" (liječnički toplomjer); "Meglio di tutto ci riposiamo dormendo" umjesto "Il riposo migliore è dormire" (Najbolje se odmaramo spavajući., str. 25); "Esiste il dato..." umjesto "E' noto..." (Poznato je ...); "hai sopravvissuto dieci anni" umjesto "hai vissuto dieci anni" (doživio si deset godina, str. 58); "gli animali si mettono in letargo" umjesto "gli animali vanno, cadono in letargo" (životinje spavaju zimski san, str. 75); "il sole si alza" umjesto "il sole sorge" (sunce izlazi, str. 77); "Ad alcune persone corrisponde di piu' la zona montana." umjesto "Alcune persone preferiscono la zona montana" (Neki ljudi više vole planinske krajeve, str. 79); "grandi quantitativi d'acqua di riserva" umjesto "grandi riserve idriche" (velike količine rezervne vode, str. 100); "la città più vicina al posto dove abiti" umjesto "la città più vicina al tuo luogo di residenza" (najbliži grad tvom mjestu stanovanja, str. 103); "impianti commerciali" umjesto "aziende commerciali" (trgovačka poduzeća, str. 104), itd.

Mnogo teže posljedice mogu imati krivo prevedeni pojmovi jer potiču na krivo

---

⁴ Spomenute poslovice glase: Autunno caldo, inverno lungo. Chi non ara di novembre, si pentira' in luglio e settembre. Santa Caterina, el giazzo per marina. (str. 27); Gennaio zappatore, febbraio potatore. La neve ingrassa la terra. Febbraio, febraietto, mese corto e maledetto. Inverni caldo, primavera fredda. (str. 38); Ano de neve, ano de pan. Soto neve pane; soto piova fame. La Madonna Candelora: de inverno semo fora. Marzo capita de leon e 'l scampa de agnelon. (str. 41); In primavera salta fora le magagne. Marzo ingenera, aprile intenera. La piu' bela setemana xe quela de San Marco per semenar. (str. 43); La salute e' ricchezza. Aria, moto, testa fresca, piedi suti e liberta': tien el omo in sanita'. Dove entra il sol non entra il medico. Chi xe sporco xe un porco. (str. 95).

učenje, ali ne smiju se zanemariti ni izrazi koji ne poštuju duh jezika. Na taj način svjesno utječemo na deformaciju i osiromašenje materinskog jezika učenika i na pretvaranje jezičnog sustava u neku vrstu "međujezika", daleko od prosječnog standardnog talijanskog jezika.

Za nastavu Prirode i društva u četvrtom razredu prevedena su dva udžbenika: M. Matas, F. Medovka, *Naša domovina Hrvatska*, Školska knjiga, Zagreb, 1993., u prijevodu *La Croazia, il nostro paese*, Edit, Rijeka, 1996. i I. De Zan, *Zanimljivosti prirode*, Školska knjiga, Zagreb, 1994., u prijevodu *Curiosità della natura*, Edit, Rijeka, 1997. Ne radi se o usporednim udžbenicima, već svaki od njih obrađuje dio nastavnog programa. Prema navedenoj literaturi o nacionalnom identitetu, udžbenik o zanimljivostima prirode nije nositelj nacionalnih sadržaja te ga zato nismo analizirali. Udžbenik o povijesno-zemljopisnim karakteristikama Hrvatske ima ukupno 50 osnovnih tekstova od kojih je 30% neutralnih u odnosu na nacionalna obilježja (teme o prirodi), isto toliko je povijesnih tekstova, 20% tekstova se odnosi na kulturni pejzaž, domovina i rodoljubne teme zastupljene su u 10% tekstova, religijske teme i borba za hrvatski jezik u 4%, a kulturna baština u 2% tekstova, dok običaji i tradicije nisu posebno tretirani. Uz napomenu da je većina Hrvata katoličke vjere, kratko se informiraju učenici o postojanju drugih vjeroispovijesti, o njihovim svetkovinama i o potrebi da se vjernici međusobno poštuju. O nacionalnim manjinama se učenicima pruža samo nekoliko šturih informacija s preporukom da se manjine međusobno moraju poštivati i voljeti domovinu koju bi bilo sramotno izdati. Nacionalni simboli Hrvatske prezentirani su na emocionalno obojen način: zastava – pjesmicom, grb – legendom i državna himna – veličanjem njezinih autora (tekst i glazba). Tekstovi povijesnih tema prezasićeni su nepoznatim pojmovima, predugački i neprimjereni psihološkim mogućnostima učenika te dobi. Obuhvaćaju veliko vremensko razdoblje, od dolaska Hrvata u novu domovinu do Domovinskog rata i uključivanja Republike Hrvatske u međunarodnu zajednicu. U tim tekstovima prevladava suhoparno iznošenje brojnih činjenica i događaja što odbojno djeluje na učenike i njihov odnos prema povijesti kao nastavnom predmetu. Hrvatski narod predstavljen je kao žrtva u vječitoj borbi protiv nekog neprijatelja, dakle stalno angažiran u obrambenim ratovima. U okviru povijesnih sadržaja zanemarena je mogućnost poticanja učenika na razumijevanje i prihvaćanje drugih naroda, posebno onih koji su živjeli u sličnim uvjetima, te se malo pažnje pridaje razvoju demokratskih vrijednosti i društveno-ekonomskim i kulturnim postignućima čovječanstva tijekom stoljeća. O doprinosu manjina ukupnom kulturno-gospodarskom razvoju Hrvatske nema niti riječi.

Udžbenik je na talijanski prevela profesorica Rosalia Massarotto, a recenziju je napravila profesorica Elisa Zaina. Prema našem mišljenju, nema pogrešno prevedenih pojmova, dok su posuđenice i kalkovi⁵, nastali iz doslovnog prijevoda, vrlo brojni. Iza-

---

⁵ Prema M. Turk (1995, 199) **kalkovi** su oni stranojezični utjecaji koji se sastoje u preuzimanju stranih tvorbenih obrazaca ili stranog sadržaja ili kombinacije sadržaja. Mogu biti leksički (prevedenice) ili semantički (posuđenice). N. Milani-Kruljac (2003) razlikuje leksičke i sintaktičke kalkove te ih definira kao indirektni prijelaz iz jednog jezika u drugi. Polazeći od djelomično istog značenja dviju riječi u dotičnim jezicima, značenje riječi ili izraza iz jezika sredine prenosi se u materinski jezik ili obratno.

brali smo one ozbiljnije: "come sono collegate le singole regioni tra di sè" umjesto "tra di loro" (regije povezane međusobno, str. 5); "significativi documenti e quadri ... si conservano in ambienti particolari chiamati tesoro" umjesto "tesorerie" (dokumenti sačuvani u riznicama, str. 18); "provvisti di contenuti sportivo–ricreativi" umjesto "dotati di attività sportivo–ricreative" (snabdjeveni sportsko–rekreativnim sadržajima, str. 30); "l'elaborazione del petrolio" umjesto "la distillazione del petrolio" (prerada nafte, str. 35); "Il paesaggio dello Zagorje è predominato da vigneti, frutteti e campicelli coltivati" umjesto "Nel paesaggio predominano vigneti, ..." (U Zagorju prevladavaju ..., str. 39), "la maturazione anticipata di molteplici piante" umjesto "la maturazione precoce" (rano sazrijevanje, str. 54); "Scegli nell'elenco ... i nomi dei prodotti che riescono meglio nel litorale" umjesto "scegli i prodotti che prosperano meglio" (biljke koje bolje uspijevaju u primorju, str. 54); "Nella fascia costiera le colture sono diversificate (vigneti, piante da frutta, ortaggi)" umjesto "le colture sono varie ili molteplici" (razne kulture, str. 56); "i pescatori impiegano molti dispositivi moderni" umjesto "molte attrezzature moderne" (ribari koriste modernu opremu, str. 56); "Quali sono i prodotti che riceviamo dal mare?" umjesto "Quali prodotti otteniamo" ili "ricaviamo dal mare?" (Koje proizvode dobivamo iz mora?, str. 57); "gli uscocchi che disturbano il commercio veneziano" umjesto "gli uscocchi che intralciano" (koji su ometali, str. 80); "è stato organizzato il referendum in base ai cui risultati ..." umjesto "ai risultati del quale" (na osnovi čijih rezultata, str. 84).

Prenošenje sadržaja i fraza iz jednog jezika u drugi naziva se kalk i pojavljuje se često kod jezika u doticaju. U govornoj komunikaciji ovakve se greške toleriraju, često ih niti ne primjećujemo jer su postale uobičajene kod dvojezičnih govornika Istarsko-kvarnerskog područja. Kalkovi su dakle podmukle greške jer su skrivene i teško primjetljive te govornici loše kontroliraju njihovu upotrebu. Usprkos tome njihovo prisustvo u udžbenicima ne smijemo tolerirati jer su namijenjeni učenicima nižih razreda koji tek usvajaju govor, a za mnoge je škola često jedino okruženje u kojem mogu naučiti standardni talijanski jezik. Naime, talijanski se standardni jezik obvezno koristi za vrijeme nastave dok je većinom odsutan u ostalom dijelu dnevne komunikacije. Izvan nastave učenici međusobno komuniciraju na istrovenetskom dijalektu, na hrvatskom jeziku ili na čakavskom narječju.

4.1. Metodička opremljenost udžbenika Prirode i društva za prvi i drugi razred

Analiza opremljenosti udžbenika ostvarena je prema sljedećim kategorijama metodičkog instrumentarija: slikovni prilozi (crteži, fotografije, reprodukcije umjetničkih djela), grafikoni, tablice, sheme, geografske i povijesne karte, pitanja i zadaci za uvodni motivacijski razgovor i za samostalni rad učenika, razni dokumenti (povijesni, politički, iz svakodnevnog života), literarni tekstovi, nacionalni simboli, oznake za samostalan rad, važne informacije i sažeci.

Slikovni prilozi udžbenika za prvi razred *Questo e' il mio mondo 1* ostvareni su u stilu crtanog stripa s likovima dječaka i djevojčice koji prate učenike kroz cijeli udž-

benik. Na prijelazu iz dječjeg vrtića u osnovnu školu ovakvo tehničko rješenje ima određene prednosti. Naime, prevladavaju ilustracije, a tekst je u funkciji vizualne komunikacije što doprinosi privlačnosti i razumljivosti osnovnih tekstova. Pozitivan element metodičkog instrumentarija je također, kontinuirana upotreba određenih slikovnih oznaka za samostalan rad učenika: "sova" – zapamti, "vjeverica s repom u obliku upitnika" – razmisli i napravi, "dječak okružen upitnicima" – razmisli i odgovori, "ruka na bilježnici" – potraži stranicu i riješi zadatke u radnoj bilježnici, "roda" – zaštititi okoliš. Simboli imaju dobro likovno–grafičko rješenje i kratko i jasno prenose poruke: zapamti, razmisli, odgovori, napravi, itd. Neke ilustracije su međutim tako loše kvalitete da je, zbog nedovoljnog kontrasta između bitnog i nebitnog te lošeg odnosa upotrijebljenih boja, nemoguće razaznati prikazane životinje (str. 22) i predmete (str. 33, 39). Osim toga, veliki nedostatak u opremljenosti ovog udžbenika je uvijek isti metodički pristup sadržajima, limitiran na korištenje pitanja i zadataka, crteža i oznaka za rad. Potpuno su zanemarene fotografije, dokumenti, grafikoni, sheme, tablice, eventualne didaktičke igre, elementi koji doprinose dinamičnosti i raznovrsnosti metodičke obrade nastavnih sadržaja i povećavaju interes učenika za udžbenik.

Tablica 5: *Metodički instrumentarij udžbenika Prirode i društva za prvi i drugi razred*

Metodički instrumentarij Udžbenik		Slikovni priloz				Pitanja i zadaci	Dokumenti	Grafikoni	Tablice	Sheme	Karte	Nacionalni simboli	Oznake za samostalan rad	Ukupan broj osnovnih tekst.
		fotografije	crteži	umj. djela	ukupno									
<i>Questo è il mio mondo 1</i>	f	3	42	–	45	30	–	–	1	–	–	2	5	38
	%	8	111	–	118	79	–	–	3	–	–	5	13	100
<i>Questo è il mio mondo 2</i>	f	31	50	–	81	50	–	5	–	5	–	3	5	46
	%	67	109	–	176	109	–	11	–	11	–	7	11	100
<i>Il nostro mondo 1</i>	f	4	186	–	200	46	–	5	–	11	–	1	1	46
	%	9	404	–	434	100	–	11	–	24	–	2	2	100
<i>Il nostro mondo 2</i>	f	103	65	–	168	48	1	3	–	20	–	2	1	48
	%	215	135	–	350	100	2	6	–	42	–	4	2	100

Udžbenik za drugi razred *Questo è il mio mondo 2* izrađen je prema istom modelu kao onaj za prvi razred. Oznake za samostalan rad učenika imaju iste poruke (zapamti, razmisli, odgovori, napravi, riješi), samo su više stilizirane, uz boju kao dodatni element prepoznatljivosti. Prigodne teme vezane za svetkovine, prezentirane su na sličan način, kao u udžbeniku za prvi razred, kroz običaje i tradicije tipične za određene krajeve Hrvatske. Razlike se sastoje u mnogo većem broju fotografija (31 prema 3), nesumnjivo najefikasnijih u prikazivanju zemljopisnih obilježja planinskog, brežuljkastog, ravničarskog i primorskog kraja Hrvatske kao i drugih nastavnih sadržaja o prirodi. Koriste se povremeno i fotomontaže u obliku povećanog dijela panoramske fotografije jednog pejzaža, ali umjesto da poruka bude učenicima jasnija, ona ih zbunjuje (str. 10, 11). Grafičko rješenje reprodukcije fotografija nije kvalitetno te su one često mutne i

nejasne. Kombinacija crteža i fotografija također nije najbolja solucija za ilustraciju udžbenika jer ne stvara preciznu i realnu sliku prirodnog i društvenog okoliša kojeg učenik tek treba upoznati i to ne u stiliziranom i apstraktnom obliku. U odnosu na udžbenik za prvi razred, primjećujemo mali pomak u osmišljenosti metodičkog instrumentarija. Dodano je 5 shema koje slikovito prikazuju dijelove tijela, vrste trgovina i dr., i isto toliko grafikona za prikaz rasporeda godišnjih doba tijekom godine i njihova cikličnog ponavljanja te strukture dana u odnosu na svijetlo i tamu. Ostalih elemenata, kao što su dokumenti, tablice, karte, literarni tekstovi, sažeci, didaktičke igre, nema. Neki od njih nisu primjereni uzrastu kao geografske i povijesne karte i dokumenti, sažeci su nepotrebni jer su tekstovi ionako kratki, literarni tekstovi se mogu pročitati u čitanci, a najviše nedostaju didaktičke igre kao vrlo atraktivno sredstvo zabavnog učenja, primjerenog ovom uzrastu.

Nacionalnim simbolima (zastava, grb, himna i karta Hrvatske) u oba udžbenika, daje se velika važnost, ne toliko brojčanom zastupljenošću, koliko pozicijom u udžbenicima: na naslovnoj i na zadnjoj stranici, čime se pojačava njihova uočljivost i potiče razvoj učenikovih rodoljubnih osjećaja. Time je naznačena nacionalna opredijeljenost autora koji zapostavljaju prisutnost nacionalnih manjina u Hrvatskoj i potrebu da se o njima daju barem osnovne informacije, ili da se barem potakne učenike na samostalno istraživanje o prisutnosti različitih osoba u sredini u kojoj živimo.

Udžbenik *Il nostro mondo 1* opremljen je velikim brojem crteža (186) koji imaju važnu ulogu u informiranju učenika dok još ne znaju čitati. Količina ilustracija prevladava u odnosu na tekst, živahnih su boja, no ljudski likovi nemaju pravilne omjere dijelova tijela te su cjelokupni slikovni prikazi previše stilizirani. Fotografije su vrlo malo korištene (4) iako su bitne za učenikovo pravilno stjecanje osnovnih pojmova o prirodnom i društvenom okruženju. Grafikoni su malo zastupljeni (5), ali su oni postojeći efikasno upotrijebljeni za prikaz godišnjih doba, omjera trajanja dana i noći, imena dana u tjednu i dr. Sheme uspješno prikazuju presjek unutrašnjosti škole, učionice i kuće, zatim izgled raskrižja i drugih važnih mjesta s označenim imenima sastavnih dijelova tih prostora. Ne koriste se tablice ni simboli za samostalan rad učenika, osim indikacije stranice u radnoj bilježnici koju treba riješiti. Nacionalni simboli nisu istaknuti, zastava je skoro neprimjetna na stranici o proslavi državne nezavisnosti. Kao *Questo è il mio mondo 1*, ni ovaj udžbenik nema zanimljivih zadataka ni didaktičkih igara. Pitanja ne potiču na kreativno razmišljanje, već samo na zapamćivanje i ponavljanje izloženog gradiva.

Metodički instrumentarij udžbenika za drugi razred, *Il nostro mondo 2*, u potpunosti slijedi model istoimenog udžbenika za prvi razred, sa svim prednostima i nedostacima. Nastavlja se s korištenjem boja u svrhu razlikovanja nastavnih cjelina te uvodnih i završnih pitanja za učenike. Razlike se odnose na češću upotrebu fotografija (103) u odnosu na crteže (65) što svakako doprinosi zornijem prikazu sadržaja koje učenik tek upoznaje. Nacionalni simboli (zastava i prva kitica himne) spomenuti su i prikazani na stranici posvećenoj proslavi državne nezavisnosti, što je manje nametljivo u odnosu na prva dva analizirana udžbenika. Smatramo kako taj praznik ne bi trebalo uključivati u udžbenike dok se definitivno ne odredi datum kad će se on slaviti.

Metodički instrumentarij dvaju paralelnih udžbenika za treći razred (vidi: Tablicu

6) sličan je s obzirom na opremljenost osnovnih tekstova uvodnim, motivacijskim pitanjima i završnim zadacima za samostalan rad učenika, samo su drugačije raspoređeni i grafički označeni. U starijem izdanju pitanja i zadaci su potpuno odvojeni od glavnog teksta, slova su svijetlije boje i manje veličine, dok su u novijem izdanju ukomponirani u osnovni tekst i povezani s oznakama koje upućuju učenika da zapamti, razmisli, zaključi, potraži u enciklopediji, izvede eksperiment, provjeri promatranjem, doprinese zaštiti prirode, razgovara s drugima o nekoj pojavi, ostvari neku igru. Zamisao o uvođenju simbola je pozitivna, no oni grafički nisu dobro osmišljeni jer imaju previše detalja da bi ih se moglo brzo upamtiti i jednoznačno povezati s određenim zadatkom.

Tablica 6: Metodički instrumentarij udžbenika *Prirode i društva* za treći i četvrti razred

Metodički instrumentarij	Slikovni prilozi			Pitanja i zadaci	Povijesni dokumenti	Grafikoni	Tablice	Sheme	Karte	Nacionalni simboli	Literarni tekstovi	Važne inform. i savjeti	Sažeci	Ukupani broji osnovnih tekst.	
	fotografije	crteži	unij. djela												
<i>Il nostro paese nativo</i> 3. razred	f	31	104	–	57	–	4	6	10	1	3	1	16	44	60
	%	52	173	–	95	–	7	10	17	2	5	2	27	73	–
<i>Il nostro paese natio</i> 3. razred	f	87	125	–	46	9	1	2	13	3	2	–	23	–	53
	%	164	235	–	87	17	2	4	25	6	4	–	43	–	–
<i>La Croazia, il nostro paese</i> 4. razred	f	99	21	3	50	5	2	1	1	24	5	3	21	31	50
	%	198	42	6	100	10	4	2	2	48	10	6	42	62	–

Slikovni prilozi su zastupljeni s 31 odnosno 87 fotografija i 104 odnosno 125 crteža. U novijem izdanju fotografije su mnogo brojnije, a njihova reprodukcija kvalitetnija. U oba udžbenika crteži nisu uvijek iste kvalitete. Ilustracije predmeta i životinja većinom su jasne, jednostavnih grafičkih rješenja, prirodnih oblika s malo nijansi boja. Ljudski likovi i njihova zanimanja prikazani su prema stereotipnim i zastarjelim modelima (npr. u starijem udžbeniku, str. 64, žito se žanje srpom, sijeno se okreće trozupcem, krave se muzu ručno, isto se tako obavlja vršidba pšenice, košenje trave i sjetva). U novijem udžbeniku dolazi do suprotnosti jer se na 78. stranici uspoređuje poljoprivredni rad nekad i danas da bi se na 82. stranici ponovili crteži iz prethodnog udžbenika gdje se i dalje žito žanje srpom, krave se muzu ručno, isto se tako vrši pšenica i okreće sijeno, ali ovaj put vilama, a ne trozupcem.

Prilikom prevođenja novijeg izdanja udžbenika došlo je do kardinalne greške u tekstu koji opisuje plodove borovice (*Juniperus comunis – ginepro*). Ime biljke je na talijanski prevedeno kao borovnica (mirtillo, str. 72) što može dovesti do usvajanja potpuno pogrešnog pojma ukoliko učitelj ne primijeti i ukaže na grešku.

U istom udžbeniku nisu usklađene fotografije proljetnog cvijeća (str. 76) i teksta koji se na njih odnosi, te se traži od učenika da prepoznaju cvijeće kojega uopće nema. Naime, fotografije prikazuju ciklamu, kockavicu, visibabu, ljubičicu i jaglac, a od

učenika se traži da prepoznaju još šumaricu i šafran, kojih na fotografijama nema, dok se kockavica (*Fritillaria meleagris*) ne spominje.

Geografske karte su prisutne u oba udžbenika samo kao potpora verbalnom objašnjenju procesa njihove pripreme jer se posebna privredno–zemljopisna obilježja pojedinih županija obrađuju, kao što smo već rekli, u specifičnim udžbenicima.

Slika 1. *Netočan prijevod pojma borovice*

I frutti blu-scuro del mirtillo si mangiano sia crudi che cotti.

Literarni tekst je samo jedan, u starijem izdanju, što smatramo pozitivnim jer umjetnički tekstovi i njihovo emotivno doživljavanje nisu svojstveni nastavnom predmetu Prirode i društva koji bi trebao graditi kod učenika osnove za znanstveni pristup proučavanju prirodnih i društvenih pojava.

U novijem udžbeniku važne informacije i savjeti grafički su istaknuti bojom, veličinom slova i odgovarajućim simbolom (zapamti, nauči), dok je u starijem izdanju osnovni tekst grafički jednoličan i predugačak da bi privukao pažnju učenika današnje generacije. Današnji učenici su naviknuti na druge vrste izvora znanja kao što su stripovi, televizijske emisije, filmovi, videokazete putem kojih mogu na brži i lakši način zadovoljiti svoju radoznalost, makar kaotično i nepotpuno, zato su prema udžbeniku vrlo kritični i zahtjevni (Pezzetta, 1985, 272). Sažeci, ili bolje reći, podsjetnici su u novijem izdanju potpuno eliminirani. Učenik postepeno mora naučiti prepoznavati bitne činjenice i pojmove stoga mu udžbenik treba pružiti primjereno obrazloženo gradivo uz mnoštvo slikovnih i grafičkih priloga kako bi lakše svladao ključne informacije.

Nacionalni simboli nisu istaknuti kao takvi, već kao sporedni elementi: narodna nošnja je prikazana kao povijesni dokument oblačenja u prošlosti ili karta Hrvatske kao oznaka za nastavni program Prirode i društva u četvrtom razredu. Zaključujemo da metodički prilozi udžbenika Prirode i društva za treći razred nemaju posebno naglašeno nacionalno opredjeljenje, niti se zauzimaju za promicanje demokratskih vrijednosti poštivanja različitosti i pripreme za život u zajednici s drugim nacionalnostima.

Slikovni prilozi udžbenika "*La Croazia, il nostro paese*" zastupljeni su s 99 fotografija, 21 crtežom i 4 reprodukcije umjetničkih djela. Prevladavaju fotografije radi što realnijeg predstavljanja zemljopisnih karakteristika Hrvatske. Crteži služe kao integracija teksta ili kao dodatna informacija (npr. povijesni grbovi važnijih gradova). Reprodukcije umjetničkih djela prikazuju znamenite povijesne ličnosti iz vremena kada nije bilo fotografije. Povijesni dokumenti se, u ovom udžbeniku, vrlo malo koriste (samo 4), iako

su povijesni sadržaji po prvi puta relativno opširni dio gradiva Prirode i društva. Radi se o fotografijama krstionice, reljefa i natpisa koje se koriste kao povijesni izvor za interpretaciju u osnovnom tekstu. Grafikoni (2), tablice (1) i sheme (1) još se manje rabe nego u udžbenicima za treći razred te ni u ovom udžbeniku nisu iskorištene njihove potencijalne mogućnosti u procesu uopćavanja, zaključivanja i zapamćivanja gradiva.

Geografske i povijesne karte zastupljene su u velikom broju (24) i tematski obrađuju razna demografsko–ekonomsko–geografska obilježja Hrvatske te hrvatske teritorije u prošlosti. Nedostaje, međutim, primjereno uvođenje učenika u snalaženje na karti bilo zemljopisnoj, bilo povijesnoj. U trećem razredu učenici se tek upoznaju s funkcijom geografske karte kao prikaza prostora u umanjenom mjerilu te se djelomično osposobljavaju u snalaženju na karti svoje Županije. Podrazumijeva se da u četvrtom razredu treba nastaviti s osposobljavanjem učenika u orijentaciji na karti i s temeljitijem shvaćanjem apstraktnih pojmova različitih geografskih mjerila i drugih simbola koje sadrži tumač znakova ili legenda. Vježbe uz geografsku kartu na stranama 26 i 27 tog udžbenika dobro su zamišljene ali nedostaje odgovarajući tumač znakova na koji se iste pozivaju. Nadalje, prethodni tekst o geografskim mjerilima i odgovarajućim kartama, previše je apstraktan za desetogodišnjake i razumljiv samo u slučaju da su sadržaji već usvojeni. Uz zorne prikaze geografskih karata u različitim mjerilima učenici bi svakako lakše shvatili funkcionalnost korištenja većeg ili manjeg mjerila.

Pitanja i zadaci prate svaki osnovni tekst, uokvireni su žutom podlogom i postavljeni lijevo ili desno od osnovnog teksta, odvojenog plavom crtom. Pitanja su većinom usmjerena na reproduktivno ponavljanje i utvrđivanje znanja iz osnovnog teksta, a zadaci za samostalan rad najčešće upućuju učenike na uvježbavanje u snalaženju na geografskoj karti. Često se u pitanjima upotrebljavaju potpuno isti izrazi kao u osnovnom tekstu što potencira učeničko mehaničko odgovaranje.

Važne informacije i savjeti (ukupno 21) također se nalaze sa strane, izvan osnovnog teksta, dok su sažeci (31) postavljeni na kraju pojedinog osnovnog teksta, uz verbalnu oznaku: "Naučili smo ...".

Informacije iz povijesnog dijela udžbenika izrazito su nacionalno orijentirane pogotovo u predstavljanju znamenitih povijesnih ličnosti (str. 77, 81, 84) i simbola Hrvatske (na str. 13 o zastavi se kaže: "Tko je poštuje neće je izdati.", ona je "Simbol i ponos Hrvata", državna je himna: "Lijepa naša – najsvečanija hrvatska pjesma"). Istu ulogu imaju i umjetnički tekstovi uz intenciju poticanja emocionalnog djelovanja na učenike.

Istaknuto naglašavanje nacionalnih i rodoljubnih vrijednosti opravdano je u početnoj fazi osamostaljenja Hrvatske kao nacionalne države. Bilo bi poželjno da se udžbenici čim prije prilagode demokratskim smjernicama razvoja hrvatskog društva i u praksi a ne samo u idealnim postavkama službeno potpisanih međunarodnih dokumenata. Priznati pravo na kulturnu različitost znači ne samo uvrstiti u opći nastavni program, nego i u postojeće, prevedene, ili nove specifične udžbenike, sadržaje o odgoju za temeljna ljudska prava, među kojima i pravo manjine na vlastitu kulturu bez bojazni da se krivo shvati ili tendenciozno interpretira.

5. Zaključak

Iz analize udžbenika Prirode i društva vidljivo je veliko zakašnjenje u ostvarivanju prava učenika talijanske osnovne škole na više usporednih izdanja udžbenika na talijanskom jeziku. Od prvog do četvrtog razreda teoretski se može birati između dva udžbenika za svaki razred, no jedno je izdanje već zastarjelo, prema tome na raspolaganju učenicima i učiteljima stoji samo jedan ili nijedan udžbenik. S obzirom na opći napredak pedagoških stremljenja i obrazovne tehnologije nedopustivo je ograničiti se na mogućnost upotrebe samo jednog udžbenika, posebno ako nije kvalitetno izrađen.

Analiza udžbenika Prirode i društva za talijansku osnovnu školu ukazuje također na velike propuste u njihovom priređivanju i odobravanju i na raskorak između *Zakona o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu manjina*, i raspoloživih udžbenika. Propusti mogu biti posljedica specifičnih povijesnih okolnosti prelaska iz jednog političkog sistema u drugi, ali i nedovoljne brige i odgovornosti stručnjaka iz reda nacionalne manjine u sastavu stručnog povjerenstva koje vrednuje i ocjenjuje udžbenike, kao i samih prevoditelja izvornog teksta na hrvatskom jeziku. Nedostatak financijskih sredstava nije dovoljan razlog da bi se opravdala površnost i nestručno prevođenje posebno udžbenika Prirode i društva za treći i četvrti razred.

U novijim izdanjima postepeno se smanjuje prisutnost konzervativnih vrijednosti, ali ipak suvremene demokratske teme nisu dovoljno zastupljene. U zajedničkom životu više nacionalnih zajednica međuodnosi se grade na uzajamnom poznavanju, prihvaćanju i poštivanju čemu odgoj i obrazovanje moraju doprinijeti u velikoj mjeri. Istraživanje ukazuje na potrebu što hitnije pripreme i objavljivanja posebnih udžbenika za obradu specifičnih sadržaja za manjinu te uvođenje sadržaja o manjinama u Hrvatskoj u sve odobrene udžbenike Prirode i društva. U određivanju odgojne uloge udžbenika ne bi se smjela zanemariti potreba suvremenog društva za formiranjem fleksibilne ličnosti koja će znati cijeniti vlastitu nacionalnu kulturu te poštivati i prihvaćati ostale kulture. Zahtjev za izlaskom iz etničkog monokulturalizma neizbježan je izazov suvremenog društva za većinske kao i za manjinske škole.

6. Literatura

- Alberti A. i dr., (1972), *I libri di testo*, Editori Riuniti, Roma
- Bailey, K.D., (1995) *Metodi della ricerca sociale*, Il Mulino, Bologna
- Baranović B., (1999), *Udžbenici povijesti i nacionalni identitet mladih*, u: Čačić, Kumpes, *Kultura, etničnost, identitet*, Institut za migracije i narodnosti, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 153-170
- Baranović B., (2000), *«Slika» žene u udžbenicima književnosti*, Idiz, Zagreb
- Bellandi M., (2001), *Quale libro di testo?*, u: Scuola Italiana Moderna, Anno 108, n.15, Editore La Scuola, Brescia
- Bežen, A., Munk, K.,(2002), *Nacrt fenomenologije udžbenika za osnovne i srednje škole*, u: *Napredak* 143 (49), 414-430

- Bežen, A., Munk, K., (2002), *Stavovi učitelja o udžbenicima i udžbeničkoj politici*, u: Napredak, 144 (1), 60-80
- Bežen, A., (2002), *Udžbenik književnosti kao književnoznanstveno, metodičko i društveno pitanje*, u: Napredak, 143 (1), 60-70
- Colombo, E., (2002), *Le società multiculturali*, Carocci editore, Roma
- Čičak-Chand, R., Kumpes J., (1998.), (ur.), *Etničnost, nacija, identitet*, Institut za migracije i narodnosti, Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb
- De Zan, I., (1999), *Metodika nastave prirode i društva*, Školska knjiga, Zagreb
- Grbić, J., (1994), *Identitet, jezik, razvoj*, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb
- Jezici i kulture u doticajima, (1995.), Zbornik radova II Međunarodnog skupa, Pedagoški fakultet u Puli, Pula
- Kurikularni pristup promjenama u osnovnom školstvu, (2002), Razredna nastava, Ministarstvo prosvjete i športa Republike Hrvatske, Zagreb
- Ledić, J., (1999), *Škola i vrijednosti*, Filozofski fakultet u Rijeci, Rijeka
- Macchietti, S. S. (a cura di), (1995), *Prospettive di un'educazione interculturale*, Bulzoni Editore, Roma
- Malić, J., (1988), *Suvremeni udžbenik*, Školska knjiga, Zagreb
- Massey, D., Jess, P., (2001), *Luoghi, culture e globalizzazione*, Utet Libreria, Torino
- Matas, M., Vučak, S., (2002), *Nastava prirode i društva – problemi i moguća rješenja*, u: Napredak 143 (2), 167-177
- Milani-Kruljac, N., (2001), *Situazione linguistica*, u: Radin F., Radossi G. (a cura di), *La comunità rimasta*, Garmond, C.I.P.O., Pola
- Mužić, V., (1986), *Metodologija pedagoškog istraživanja*, "Svijetlost", OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo
- Nastavni plan i program za osnovnu školu*, (1999), u: Prosvjetni vjesnik, Glasilo Ministarstva prosvjete i športa, posebno izdanje, br.2, Zagreb
- Okvirni nastavni plan i program za osnovne škole*, (1995), u: Glasnik Ministarstva prosvjete i športa Republike Hrvatske, posebno izdanje br.1, Školske novine, Zagreb
- Pezzetta, S., (1985), *I libri per la scuola*, u: Blezza F. et alii, *Il nuovo maestri domani*, Le Monnier, Firenze, 268-273
- Poljak, V., (1980) *Didaktičko oblikovanje udžbenika i priručnika*, Školska knjiga, Zagreb
- Rafajac, B., (1991), *Odgoj kao razvoj autonomne vrijednosne svijesti*, PKZ, Savez pedagoških društava Hrvatske, Zagreb, Pedagoško društvo, Rijeka
- Sedmak, D., Sussi, E., (1984), *L'assimilazione silenziosa*, Editoriale Stampa Triestina, Trieste
- Skledar, N., (1991), *Simboli i sociokulturni identitet*, u: Simboli identiteta, Hrvatsko etnološko društvo, 7-19
- Smith A.D., (1998), *Le origini etniche delle nazioni*, Il Mulino, Bologna
- Spajčić-Vrkaš, V., Kukoč, M., Basić S., (2001), *Obrazovanje za ljudska prava. Interdisciplinarni riječnik*, Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO, Zagreb
- Stolac, D., (1995), *Koordinirani, subordinirani i asimetrični bi/polilingvizam*, u: Jezici i kulture u doticajima, Zbornik radova II Međunarodnog skupa, Pedagoški fakultet u Puli, Pula, 165-168
- Šakaja, L., (1999), *Kultura, kulturni pejzaž, etničnost*, u: Čačić-Kumpes, J., (ur.), *Kultura, etničnost, identitet*, Institut za migracije i narodnosti, Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, 69-76

Turk, M., (1995), *Teorijski i praktični problemi kalkiranja*, u: Jezici i kulture u doticajima, Zbornik radova II Međunarodnog skupa, Pedagoški fakultet u Puli, Pula, 197-204

Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, (2002), Narodne novine, br.155, www.nn.hr

Zakon o udžbenicima za osnovnu i srednju školu, (2001), Narodne novine, br.117, www.nn.hr

Zingarelli N., (2005), (ur.), *Rječnik talijanskog jezika*, Zanichelli, Bologna

ANALYSIS OF NATURAL AND SOCIAL SCIENCE TEXTBOOKS IN ITALIAN ETHNIC MINORITY SCHOOLS

Abstract

In Italian ethnic minority primary schools the problem of the availability of textbooks in Natural and Social Science has always been a topical issue. This problem especially becomes prominent regarding the acquired right to select among numerous parallel textbooks in Croatian schools. The translations of the textbooks into Italian language have always been late, often containing mistranslated concepts and derivatives of Croatian expressions and therefore fail to contribute to Italian pupils' proper verbal expression. The analysed textbooks contain just a few democratically orientated topics indispensable for the development of flexible personality, ready to understand and accept pupils different than themselves.

Key words: *textbook, Natural and Social Science, parallel textbooks, teaching contents, derivatives, democratic topics*

ANALISI DEI LIBRI DI TESTO DI NATURA E SOCIETÀ' NELLE SCUOLE DELLA MINORANZA ITALIANA

Riassunto

La problematica dei libri di testo di Natura e società disponibili per le scuole della minoranza italiana è sempre attuale. Si fa particolarmente sentire nel momento in cui nelle scuole croate diventa possibile scegliere fra libri di testo paralleli. I libri di Natura e società vengono tradotti in italiano con eterno ritardo, a volte contengono concetti tradotti male, mentre molto frequenti sono i calchi di espressioni croate che non contribuiscono ad una formazione corretta dell'espressione verbale degli alunni. I libri di testo analizzati, inoltre, contengono pochi temi democraticamente orientati, indispensabili nello sviluppo di una personalità flessibile, pronta a capire e ad accettare gli alunni diversi da se stessa.

Parole chiave: *libro di testo, Natura e società, libri di testo paralleli, contenuti d'insegnamento, traduzioni, calchi, temi democratici*